

ДИАХРОНЕН АСПЕКТ НА БЪЛГАРСКАТА АНТРОПОНИМНА СИСТЕМА ПРЕЗ XIX В. ЕЗИКОВИ ОСОБЕНОСТИ. ТЕНДЕНЦИИ

ТАТЯНА БРАГА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

t.braga@ibl.bas.bg

Статията има за цел да представи резултатите от изследванията, които са част от постдокторански проект, свързан с историческия аспект на българската антропонимия. Проучването е базирано върху архивни материали от XIX век, въведени за първи път в научно обращение, и разкрива особеностите на формирането на антропонимията на една българска общност извън българската етническа територия. Изследването предлага лингвистични и статистически данни за българските лични имена от XIX в. и се фокусира върху промените, настъпили в личноименната система на преселниците от селище Табак (Южна Бесарабия) в условия на различни езикови влияния.

Ключови думи: историческа антропонимия; лични имена; бесарабски българи

DIACHRONIC ASPECTS OF THE BULGARIAN ANTHROPONYMIC SYSTEM IN THE 19TH CENTURY. LINGUISTIC FEATURES. TRENDS

TATYANA BRAGA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

t.braga@ibl.bas.bg

The article presents results of a study of the historical aspects of Bulgarian anthroponymy obtained as part of a postdoctoral project. The study is based on 19th-century archival materials that have been introduced into scientific circulation only recently. It reveals the unique features of the formation of the anthroponymy characteristic of a Bulgarian community outside Bulgaria's ethnic territory. The study presents linguistic and statistical data on 19th-century Bulgarian personal names, highlighting the changes in the personal name system of the settlers in Tabak (South Bessarabia) that took place under polylinguistic influence.

Keywords: historical anthroponymy; personal names; Bessarabian Bulgarians

В антропонима е „вписана“ различна информация: етимологична, културна, религиозна, идеологическа, която може да бъде разчетена само чрез лингвистични методи. Собственото име е „продукт на определена епоха“ (Суперанская и др./Superanskaja i dr. 1986: 229). В този контекст то се възприема като факт от историята и може да се използва като исторически извор. Собственото име може да разкаже за традициите, обичаите, миогледа на хората. Имената оцеляват в епохата, в която са създадени, често запазвайки доказателства за по-старо състояние на езика.

Диахронният аспект на изследване на българската антропонимия и проблемите, свързани с езика и историята на българските общности извън България, никога не са губили своята актуалност за българската наука. Една от най-големите български диаспори е тази на територията на Украйна (Южна Бесарабия, Одеска област). В края на XVII и началото на XVIII в. българите масово напускат родината си и се преселват от североизточните райони на България в тези земи (тогава в границите на Руската империя). Първият, който обръща внимание на имената на българските преселници, е Н. С. Державин. Той дава кратък списък на лични (мъжки и женски) и фамилни имена на българите в някои колонии в Бесарабия (Державин/Derzhavin 1914). По-късно, през втората половина на XX в., личните имена, разпространени сред бесарабските българи, стават обект на внимание от страна на езиковедите (Балкански/Balkanski 1991: 346–350; Колесник/Kolesnik 1984: 37–40). На описанието и анализа на антропонимната система в различни райони на разселване на българската диаспора обръщат внимание изследователи от Украйна, България, Молдова. Активно работи в тази област проф. В. Колесник, която публикува монографията „Евгеновка (Арса). Ономастика. Говор. Словарь“ (Колесник/Kolesnik 2001). Св. Радолова анализира личноименната система в село Каменка (Одеска област, Украйна) (Радолова/Radolova 2005: 150–153), Св. Георгиева – на с. Заря (Одеска област) (Георгиева/Georgieva 2011: 85–93).

Върху антропонимите на Терновка (Николаев, Украйна) в диахронен аспект работи О. Колот (Колот/Kolot 2017). Най-пълно терновската именна система е представена в монографията на В. Гамза „Тернівка. Историко-етнографічний нарис“ (Гамза/Gamza 2014).

С именната система на българите извън България се занимава българската изследователка М. Парзулова. Тя изследва фамилната и родовопрозвищната именна система на български бесарабски села в Украйна (с. Делени и с. Нова Ивановка (Одеска област) и на кримските българи.

Резултатите от тези проучвания намират място в труда „Етюди за именната система на българите“ (Парзулова/Parzulova 2015).

Ономастичните трудове на Н. Куртев „Селища с българско население в Северозападния Буджак. Ономастика. Етнонимия. Групонимия“ (Куртев/Kurtev 2006) и В. Кондов „Кортенските колонии в Бесарабия в светлината на езиковата археология. Ономастика. Език“ (Кондов/Kondov 2005) представят резултатите от проучвания върху родовите имена на българите в 27 селища. Следва да се отбележи и монографията на А. Войникова „Селища с българско население в Югозападния Буджак. Ономастика. Етнонимия. Групонимия“ (Войникова/Voynikova 2008).

Антропонимни данни за село Гюлмян (Яровое) са представени в изследванията на Н. Кара (Кара/Kara 1999: 239–245). По-късно Ив. Грек в монография, посветена на същото село Гюлмян, дава подробно антропонимно и демографско описание на документи със статистически характер (Грек/Grek 2006). През 2010 г. излиза обобщаваща студия на същия изследовател, в която се разкриват особеностите на антропонимията на българските преселници на територията на Молдовското княжество и Буджака (Грек/Grek 2010: 289–340). Молдовски учени сравняват антропонимните показатели на две големи колонии – Тараклия и Комрат (Гуцу, Думиника/Gutsu, Duminka 2012: 301–309).

В центъра на предлаганото проучване са личните имена на български преселници от колония Табак¹ (Болград), Украйна, които през 1806–1812 г. се преселват от Североизточна България в Южна Бесарабия. Селото е основано през 1812 г. и става административен център на българските колонии (Скальковский/Skal'kovskij 1848: 23). Днес в селото живеят етнически българи, потомци на родове, емигрирали от Османската империя през всички периоди на преселването (1806–1812 г.; 1828–1829 г.; 1830 г.). В продължение на близо два века те пазят езика, традициите и културата на своя народ. Част от тази култура са антропонимите.

Предмет, цели и методология на изследването

Основната цел на настоящото изследване е да се въведе в научно обращение нов антропонимен материал, който съдържа ценни исторически свидетелства за българската национална идентичност. За постигането на тази цел си поставяме следните по-важни задачи:

1. Да се анализират и обобщят данни за личните имена на българите преселници от село Табак.
2. Да се изследват принципите и моделите на антропонимните номинации, както и особеностите при образуването на личните имена в конкретно населено място в определен исторически период.

3. Да се направят изводи относно влиянието на културните и езиковите контакти с други етноси и промяната на антропонимикона в условия на многоезиково влияние.

В процеса на работа са използвани описателният, сравнителният, статистическият и съпоставително-диахронният метод. За класифициране на имената от списъка е използвана лексикографска информация, дадена в антропонимните речници на Ст. Илчев (Илчев/Ichev 2012), Й. Заимов (Заимов/Zaimov 1988) и Н. Ковачев (Ковачев/Kovachev 1987).

Обобщени статистически данни

От основаването на село Табак са проведени няколко преброявания на населението, които са основен източник в настоящото изследване. Архивните документи, с които разполагаме, са съхранили важни антропонимни данни за българското християнско население от XIX в., които са неразделна част от културноисторическото ни наследство. Чрез тях можем да проследим как се променя антропонимната система на българи преселници в хронологични рамки от началото до средата на XIX в.

За пръв път в постдокторантския проект „Диахронен аспект на личноименната система на българската диаспора в Бесарабия, представен по нови архивни данни“ (РМС 206/07.04.2022 г.) имаме възможност едновременно да анализираме архивни документи², които съдържат информация за трите преброявания. Изследването е осъществено в три хронологични среза: 1818 г., 1835 г., 1850 г. Изводите са представени в края на всеки параграф. Таблицата по-долу съдържа обобщени статистически данни от архивните документи.

Таблица № 1. Статистически данни за преселилите се български семейства

	семейства	мъже	жени	общо
1818 г.	109 сем.	338	269	607
1835 г.	Липсва информация	332	288	610
1850 г.	97 сем.	487	488	975
Общо		1147	1045	2192

Наблюдения върху личните имена на български преселници от село Табак

Съставът на личните имена е разнороден по честота, словообразователна структура и произход. Базирайки се на 2192 лични имена (1147 мъжки и 1045 женски), ще посочим най-разпространените мъжки и женски имена³. В подсистемите на мъжките и женските имена разграничаваме: а) най-често срещани имена (повече от пет пъти); б) рядко срещани имена (пет употреби или по-малко); в) единични имена.

Преди това обаче ще отделим внимание на особеностите при словообразуването на личните имена. Християнските имена, адаптирани при заемане, попадайки под влиянието на народните български имена, образуват множество производни съкратени или умалителни форми (известни с гръцкия термин „хипокоризъм“ (ὕποκοριστικός). Това явление се наблюдава и в други езици и води до поява на говорни варианти на името (Колесник/Кolesnik 2001: 63, 65). По-долу са дадени производни имена, които представляват варианти на едно и също име. В разглежданите списъци те фигурират като самостоятелни. Наблюденията показват голяма вариативност на мъжките лични имена.

1. Мъжки лични имена. Отношенията между първите по честотност дванадесет мъжки имена могат да бъдат представени по следния начин:

1.1. Най-често срещани мъжки имена

Таблица № 2. Дванадесетте най-разпространени мъжки лични имена

Позиция според броя употреби	1818	1835	1850
1.	Иван (31) / Иванчо / Ионе / Ионица	Иван (66) / Иванчо (6) / Йоан / Ион	Иван (75) / Иванчо (2)
2.	Георгий (26) / Георги (2) / Диордий (3)	Георгий (17) / Гергий (17) / Диордий (9) / Йорги	Димитрий (30) / Димо (5) / Дмитрий (8) / Дмитро / Митко

3.	Димитър (8) / Димо (7) / Димитрий(7) / Митко / Митьо	Дмитрий (30) / Димо (9) / Димитрий (2) / Мите / Митиш / Митю/ Митьо	Георгий (39) / Диордий (4) / Диорди
4.	Тодор (23)	Тодор (40) / Тодоракий	Тодор (44) / Фёдор
5.	Николай (7) / Никола (11) / Кольо	Никола (29) / Николай (9) / Колю (2)	Танас (30) / Атанас (5) / Афанасий
6.	Стоян (13) / Стойчо (2) / Стойо (2) / Стойко	Стоян (26) / Стою (5) / Стойко (4)	Петр (26) / Петро (6)
7.	Петр (12) / Пенчо / Пено	Петро (26) / Петр (4)	Стоян (25) / Стойко / Стою
8.	Танас (11)	Танас (14) / Атанас (4) / Афанасий	Николай (19) / Никола (8)
9.	Михаил (8); Марин (8)	Василий (13) / Васил (3)	Стефан (10) / Степан (10)
10.	Велико (7); Васил (4) / Василий (3)	Марин (14) / Маричко	Марин (14)
11.	Драган (5) / Гано (2)	Михайло (7) / Михаил (2) / Михал (3)	Михайло (4) / Михайл (4)
12.	Стефан (6)	Стефан (7) / Степан	Велико (7); Желязко (7)

Данните, представени в Таблица № 2, дават основание да направим следните изводи. Под влияние на различни исторически реалности и обществени процеси мъжките лични имена запазват голям консерватизъм. Водеща е позицията на мъжките имена *Иван*, *Георги* и *Димитър*. Това са имена на календарни светци – имената от църковния календар са били най-често срещаните сред българите през XIX век. С най-висока честотност е името *Иван*. Неизменно на втора и трета позиция са *Георги(й)* и *Димитър*

(*Дмитрий*). Това се дължи на важната календарна функция на тези имена: Гергьовден и Димитровден са най-почитаните празници у българите, свързани с два важни периода в стопанския живот на народа (Колесник/Kolesnik 2001). Името Георги е едно от най-обичаните мъжки лични имена не само през миналия век, но и сега. Въпреки гръцкия си произход – Γεώργιος (от гр. γεωργός ‘земделец’), и до ден-днешен преноменът е тачен като българско име и се свързва със св. Георги – един от най-почитаните светци от българите (Чолева-Димитрова, Влахова-Ангелова, Данчева/Choleva-Dimitrova, Vlahova-Angelova, Dancheva 2021: 35). Никулден, Петровден, Тодоровден, Атанасовден са другите големи народни празници в българското общество през онази епоха, което е причина за голямото разпространението на мъжките имена *Тодор*, *Никола(й)*, *Петър*, *Танас* в българския именник.

1.2. Мъжки имена с по-ниска честота на употреба

При мъжките имена с по-ниска честотност (пет или по-малко употреби) също е налице голяма вариативност: Алексей / Алекса / Алексей; Семен / Семион / Моню; Константин / Костя / Костанда; Янаки / Янакий; Анастас / Анастасий; Александр / Сашо / Сандо; Яни / Янко / Янчо / Яни / Яний / Нако / Яню; Радо / Ради / Раду / Радул; Русан / Руси / Русин; Кирил / Киро; Райно / Райчо; Волко / Волчо / Вълчо / Вълко / Волкан; Мигал / Мигалакий / Мигалчо; Неделко / Неделчо / Недо. Ще посочим също, че в списъците от 1835 г. и 1850 г. получават разпространение личните мъжки имена Александър и Павел. Те липсват в списъка от 1818 г., но очевидно по-късно придобиват популярност, което свързваме с факта, че руските престолонаследници са били носители на тези имена през XIX в.

1.3. Единично срещани имена

Единично срещаните имена са Харалампий, Опре, Нейко, Грозди, Филип, Новак, Нейко, Вильчо, Лазар, Пецо, Хаджи Кули, Велю, Герий, Еремей, Трофим, Черни, Трифон, Бано, Витко, Конда, Белю, Бойчо, Мито, Пего, Панчо, Марчо, Демян.

1.4. Особенности при словообразуването на мъжките имена

При мъжките имена наблюдаваме два начина за образуване на хипокористични форми: афереза и апокопа⁴. При афереза (от гр. ἀφαίρεσις) изпада един или повече звукове в началото на думата, например: Сашо < Александр; Митьо, Митю < Дмитрий, Димитрий; Колю < Никола, Николай; Моню < Семион, Семен; Йогри < Георгий. Съкратените мъжки лични имена в списъка са предимно с морфемни съкращения, получени вследствие на апокопа (от гр. ἀποκοπή) – изпускане на един или повече звукове в края на думата (Митринов/Mitrinov 2019: 44), например: Алекса

/ Алексей; Анастас / Анастасий; Васил / Василий; Димо / Димитрий; Костя / Константин; Стамат / Стаматий; Недо / Неделко; Янаки / Янакий.

Интерес представляват имената Танас < Атанас < Афанасий. Името Атанасий е гръцко по произход (Atanasios ‘безсмъртен’) (Заимов/Zaimov 1994: 11). В случая наблюдаваме и двата процеса: първият е свързан със загубата на окончанието *-ios* (апокоп); вторият – със загубата на инициала А във варианта Atanas (афереза). В списъците присъства също Афанасий (Таблица № 2), което е руската версия на гръц. Αθανάσιος. Гръцкият звук „θ“ е предаван чрез „ф“ и в редица други лични имена в списъка от 1850 г., например Тодор/Фёдор (Таблица № 2), Годора / Феодора; Теодосия / Феодосия.

Още един начин за образуване на хипокористични форми е афиксацията, предимно с помощта на наставките *-ко*, *-чо*. Повечето от наставките с умалително-гальовен характер днес са изгубили първичното си значение и са се превърнали в неутрални структурни елементи на личните имена (Ковачев/Kovachev 1987: 144). Но в началото на XIX в. картината е била по-различна. В списъците откриваме немалък брой умалителни мъжки лични имена, образувани с тези наставки: Иванчо, Пенчо, Нейко, Неделко / Неделчо, Стойко/Стойчо; Ленчо, Маринчо, Команчо, Митко, Янко / Янчо; Генчо, Мигалчо, Вълчо / Волчо / Вълко; Калчо, Койчо, като хипокористичните форми с наставка *-чо* са по-многобройни.

Изводи

От анализа на данните за мъжките лични имена в село Табак могат да се направят следните изводи:

1. Преобладават имената, свързани с християнския календар. Най-често срещани са *Иван*, *Георги*, *Димитър*. В челната петица са също *Тодор*, *Николай*, *Танас*.

2. Запазват се лични имена от народната традиция: *Велико*, *Желяз*, *Стоян*, *Радо*.

3. Според данните от списъците мъжките имена показват голяма вариативност.

4. Съкратените мъжки лични имена са предимно с морфемни съкращения и с наставки *-ко*, *-чо*, като хипокористичните форми с наставка *-чо* са повече на брой.

5. В по-късните списъци (1835, 1850) наблюдаваме предпочитание към чуждата форма на името: *Николай* вместо *Никола*; *Михайло* вместо *Михаил*; *Георгий* вместо *Георги*; *Димитрий/Дмитрий* вместо *Димитър*.

2. Женски лични имена

2.1. Най-често срещани женски имена

Таблица № 3. Сравнение между дванадесетте най-разпространени женски лични имена

Позиция според броя употреби	1818	1835	1850
1.	Стойна (16) / Стана (9) / Стойка (3)	Мария (26)	Мария (56)
2.	Ивана (17)	Дмитра (7) / Димитра / Мита (9) / Дима	Тодора (30) / Тодорка
3.	Димитра (14) / Мита (2)	Ивана (16)	Ивана (27)
4.	Тодора (14)	Елена (14)	Елена (23)
5.	Петра (13)	Стояна (10) / Стойка / Стана / Станка	Димитра (12) / Мита (8) / Димана
6.	Кирана (4) / Кера (7) / Кераца	Тодора (12)	Стефана (10) / Стефанида (8) / Степанида
7.	Гергина (9) / Дердина (2)	Петра (11)	Екатерина (13) / Катерина (5)
8.	Рада (10)	Кирияка / Кирана (3) / Кира / Кираца / Кирина (4)	Стояна (5) / Стана (7) / Стойка

9.	Мария (8); Добра (8); Руса / Русана (8)	Драгана / Гана (7) / Драгина	Василиса (7) / Васи́ла (5)
10.	Васила / Василка (7)	Марина (9); Рада (9)	Настасия (7) / Анастасия (3)
11.	Яна (6); Марина (6)	Катерина (8)	Петра (9); Гергина (9);
12.	Елена (5)	Наста (3) / Настасия (3)	Александра (4) / Санда / Русанда

Както може да се види от таблицата, женските имена също демонстрират известна вариативност, но в по-малка степен от мъжките. По честота на употреба според списъка от 1818 г. женските имена се разпределят, както следва: *Стойна*, следвана от *Ивана* и *Димитра*, в челната петица са също *Петра* и *Тодора*. В съпоставка с първите пет предпочитани имена в списъците от 1835 г. и 1850 г. откриваме водещата позиция на името *Мария*. Антропонимът *Мария*, следван от *Димитра*, *Тодора*, *Ивана* и *Елена*, съществено измества етноопределящото българско име *Стояна* / *Стойна*.

В списъка сред разпространените женски имена попадат *Елисавета*, *Катерина* и *Александра*, което се обяснява с високата им популярност в Руската империя. Освен това в списъка от 1850 г. българското женско име *Катерина* е изместено от руския му вариант *Екатерина* (Таблица № 3). По отношение на традиционните имена от православния именник се наблюдава смяна на предпочитанията. Появяват се имена от източноправославния именник – *Елисавета*, *Анна*, *Наталъя*, *Ирина*.

2.2. Женски имена с по-ниска честота на употреба (с пет или по-малко употреби)

Следните женски имена са с по-ниска честота на употреба: *София* / *Софияна*, *Господина*, *Бойка*, *Илина*, *Деспина*, *Дойка*, *Домна*, *Кристина*, *Калина*, *Николина*, *Недела* / *Неделя*, *Аниса*, *Сафта*, *Саба*, *Стамата*, *Деспа* / *Деспина*, *Злата*, *Мома*; *Цона*; *Вола*; *Фота* / *Фотина*, *Февлавия*, *Феодосия*, *Фурмия*.

2.3. Единични женски имена

В единична употреба се срещат следните женски имена: *Вида*, *Няга*, *Дойка*, *Аниса*, *Тона*, *Богда*, *Войка*, *Слава*, *Рухна*, *Архинда*, *Дофина*, *Влада*,

Аница, Доспа, Анеза, Арма, Заңфира / Заңфирица, Жела, Каля, Варвара, Кануда, Зарайка, Ненка, Данка, Анисия, Райна, Ташка, Вола, Магдалина, Докия, Гена, Нена, Мара, Милка.

Единичните имена са интересни и до голяма степен – показателни, тъй като демонстрират преномени, които постепенно навлизат в антропонимикона или засвидетелстват отмирането на определени имена.

2.4. Особенности при словообразуването на женските имена

Съкратените женски имена в списъка са предимно с морфемни съкращения, получени вследствие на апокопа: Санда < Александра; Мита < Димитра. В списъка от 1818 г. са засвидетелствани само няколко примера на женски имена, образувани с умалителна наставка *-ка*: Стойка, Василка. В списъка от 1835 г. и 1850 г. те са значително повече: Тодорка, Желязка, Стойка, Янка, Василка, Златка, веднъж се среща женско име Зарайка (от Зарка, умал. от Зара, мъжкото Заро, скъсено от Захари евр. ‘Бог си спомня’ или от Светозар (Займов/Zaimov 1994: 107), Донка, Ташка, Жечка. При съкратеното лично име Наста отбелязваме комбинация от фонетично съкращение в началото и морфологично в краесловието: Наста < А+ наста + сия.

Изводи. От анализа на данните за женските имена в село Табак могат да се изведат следните заключения:

1. В началото на заселването най-предпочитаното женско име е етноопределящото име *Стойна / Стана*, което по-късно е изместено от името от християнския календар *Мария*. В челната петица са имената *Ивана, Дмитра, Тодора, Елена*.

2. Запазват се личните имена от народната традиция: *Гергина, Рада, Руса, Добра*.

3. Женските лични имена показват вариативност, но в по-малка степен в сравнение с мъжките; образувани са основно с помощта на умалителната наставка *-ка*.

4. Навлизат имена от източноправославния именник: *Елисавета, Анна, Наталья, Ирина*.

5. В списъка от 1850 г. наблюдаваме предпочитание към чуждата форма на едно и също име: *Екатерина* вместо *Катерина*; *Василиса* вместо *Васила*.

3. Разпределение на личните имена (мъжки и женски) според техния произход

Фигура 1. Личните имена според произхода им⁵

По отношение на произхода на мъжките и женските лични имена, представени в трите документа, може да се каже, че по-голямата част от преномените са от християнски произход и са свързани с православния календар. Това са имена от гръцки, староеврейски и латински произход. На Фигура 1 е показано процентното им съотношение

3.1. Имена от гръцки произход. Най-големият брой лични имена са гръцки по произход (53%), което не е изненадващо. Ст. Илчев посочва, че около $\frac{2}{3}$ от календарните светци имат гръцки имена, техният брой у нас надминава двеста, а с производните и видоизменени форми – няколко пъти повече (Илчев/Иchev 2012: 10). Това са:

Мъжки имена: Андрей – гръц. ‘мъжествен’, име на еванг. апостол; Георги – ‘земделец’; Димитър, Петър – ‘камък, скала’, Трифон – гръц. ‘който обича удоволствия и веселия, горд’; Стефан ‘венец, корона’, Тодор – гръц. ‘божи дар’; Филип, Василий, Николай.

Женски имена: Димитра – гръц. ‘богиня на плодородието’ (Заимов/Zaimov 1994: 86); от гръц. ‘пазителка на народа’ (Коджов/Kodzhov 1887: 8);

Параскева, Катерина, Кирияка, Петра, Елена – гръц. ‘факла, лампа’ или ‘луна’, Васи́ла, Стефана, София ‘мъдрост’.

3.2. Имена от староеврейски произход (16%):

Мъжки имена: Авраам – библейско име, Иван от евангелско ‘Ioannos’, старобългарско Иоан, евр. ‘бог е милостив’ или ‘божия благодат’, Илия, Йордан, Лазар ‘Бог помага или Божия помощ’, Михаил, Яков, Симеон.

Женски имена: Ивана, Мария – евангелско име, от гръц. Maria, староевр. Мариам (Zaimov/Займов 1994: 148), чието значение едни смятат за неизяснено, други го превеждат ‘любима, желана, твърда, постоянна’ (Чолева-Димитрова, Влахова-Ангелова, Данчева/Choleva-Dimitrova, Vlahova-Angelova, Dancheva 2021: 21), Сара, Анна – от евр. ‘благодат’, Савва.

3.3. Имената с латински произход са малко (4%), преминали са в българския език през гръцки. По произход това са също имена на календарни светци, както староеврейските.

Мъжки имена: Константин – от лат. Constantinus, производно от constans – ‘постоянен, константен’ (Чолева-Димитрова, Янев/Choleva, Yanev 2015: 100); Марин, Марко – от лат. Marcus, Антон.

Женски имена: Марина ‘морска’, Куна (Акулина).

3.4. Домашни имена. Наред с тези антропоними откриваме голям брой „домашни“ имена (Вайганд/Weigand 1926), които са свързани с народната традиция. По семантика тези имена могат да се разделят на две големи групи: пожелателни и защитни, като повечето от тях са с прозрачна семантика (Илчев/Ilchev 2012: 12). Тук влизат производни съкратени варианти на общославянските имена, калкирани антропоними от други езици, собствени имена, възникнали от нарицателни (названия на конкретни и абстрактни предмети и явления) (Чолева-Димитрова, Янев/Choleva-Dimitrova, Yanev 2015: 21). Домашните имена присъстват в списъците със сравнително голям брой форми, като най-много от тези антропоними откриваме в списъка от 1818 г. (28%).

3.4.1. Пожелателни имена: Велико / Велика / Гана; Добре / Добра; Драган / Драгна / Гана; Мило / Мила; Радо / Раду / Радул / Рада; Руса / Русана, Злати / Злата, Калина, Дафина, Гергина / Дердина; Деница, Слава.

3.4.2. Защитни имена: Желяз / Жельо / Желязка / Желязна / Жека; Стоян / Стойчо / Стойо / Стойна / Стойка. Сред защитните имена има и „грозни“ т.е. имена, които предпазват от зли очи: Грозьо (1), Черни (1). Имената Вълко / Волчо / Вълчо и Курти / Кърт също се отнасят към защитните имена (Илчев/Ilchev 2012: 15).

3.5. В списъците, с които работихме, присъства неголям брой преномени (1%) с турски корен, но те са образувани на българска почва от познати турски думи. Такива са мъжките имена Демир ‘желязо’, Кърт от тур. ‘вълк’ / Курт / Курти. Откриваме само две женски имена от ар.- тур.: Султана / Солтана; Кърта / Курта. Тези факти са ясно доказателство, че въпреки вековното турско влияние собствените имена от османотурски не са били възприети от българите.

Изводи

1. По-голямата част от личните мъжки и женски имената са от християнски произход и са свързани с православния календар (староеврейски, гръцки и латински по произход). Рядко в списъка се срещат имена от турски произход.

2. Наред с имената от православния календар има много имена от собствено български произход. Тяхната семантика е ясна. В нашите източници те са по-малко на брой от християнските, като при тях също се наблюдава определена вариативност.

4. Чуждоезикови влияния върху личните имена

В процеса на работа бяха изведени групи от антропоними, които са с чужда етимология или притежават чужди словообразователни компоненти. Те са маркер за принадлежност към антропонимни системи на други народи (Парзулова/Parzulova 2012: 301). Първият списък (1818 г.) представя антропонимната система на българските преселници в първоначалното ѝ състояние. В този документ все още не откриваме чуждоезикови влияния от контакти с други етноси. По-късните именни списъци от 1835 г. и 1850 г. представляват интерес за изследването, защото отразяват променящото се състояние на личноименната система на бесарабските българи, които в продължение на няколко десетилетия живеят в контакт с многонационалното население на Бесарабия (руснаци, украинци, молдовци, гагаузи). Една немалка част от собствените имена на българите, както и имената на другите народи, живели в границите на Руската империя, са подложени на русифициране.

4.1. Процесът на русифициране намира силно отражение в антропонимната система на бесарабските българи, по-късно той е последван от румънизация и украинизация (Парзулова/Parzulova 2007: 282–289). Един от начините на русификация е чрез формална модификация, когато българският вариант на общо за двете антропонимни системи име се заменя с руския вариант: Алекса става Алексей; вместо Анастас започва да се появява Анас-

тасий; Георги – Георгий; Димитър става Димитрий или Дмитрий; Янаки – Янакий; Никола – Николай, Стефан – Степан; Васил – Василий; Васила – Василиса; Катерина – Екатерина; Параскева – Прасковья; Стефанида – Степанида.

Фонетично руското влияние се отразява в появата на удвоени гласни в някои от имената: Савва; Русса, Анна. Ще посоча също русифицираното Иля вместо българското Илия, както и християнските имена Игнат, Мирон, Нестор, Гавриил, Еремей, които проникват в именника на бесарабските българи през XIX в. от руския език поради популярността им в Руската империя; също женските имена Анастасия и Варвара.

4.2. Като украинско влияние отбелязваме преномените Петро, Михайло, Павло, които, както можем да видим от Таблица № 4, изместват имената Петър, Михаил, Павел.

Таблица № 4. Украинско влияние при мъжките имена

1818	1835	1850
Петр (12) / Пенчо / Пено	Петро (26) / Петр (4)	Петр (26) / Петро (6)
Михаил (8)	Михайло (7) / Михаил (2) / Михал (3)	Михайло (4) / Михаил (4)
–	Павло (4) / Павел (1).	Павло (3) / Павел (2)

4.3. Молдовско-румънско влияние: Домна / Домникия, Докия, Санда, Сафта, Грандафил ‘роза’.

4.4. Гагаузко влияние: Сааръ ‘жълт’ или ‘глух’; Сеиз ‘коняр’; Таш / Таша (от тур. taş ‘камък’), еднакво по значение с Петър / Петра. От от тур. taş е образувано фамилното име Тащи ‘зидар, човек, който работи с камък’. Това име получава широко разпространение в селото. Фамилните имена на българските преселници от село Табак, които през този период също са подложени на различни социокултурни влияния, са предмет на друга публикация.

Благодарности

Изследването е подпомогнато от Националната програма на МОН „Млади учени и постдокторанти 2“, одобрена с РМС 206/07.04.2022 г.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Навсякъде в текста се използва названието Табак, тъй като и до днес местните жители така наричат своето село. В архивните документи е „селение/колония Табакъ“. Днес селото се нарича Табаки (Болградски район, Одеска област, Украйна).

² Архивни документи се пазят в Научния архив на Република Молдова. В изследването са включени също „Метрическите книги“ от Държавния архив на Одеска област и Измаилския архив (Украйна).

³ В скоби е отбелязана честотата на употребата на съответното име в архивния документ. Варианти на името се дават към основната форма, разделени с наклонена черта.

⁴ <http://scripta-bulgarica.eu/bg/terms/eliziya>

⁵ Поради липса на място посочваме значенията само на някои от преномените.

ЛИТЕРАТУРА

- Балкански 1991: *Балкански, Т.* Из българската антропонимия в СССР. – *Български език*, кн. 4, с. 346–350.
- Вайганд 1926: *Вайганд, Г.* Българските собствени имена. Произход и значения. София, Т. Ф. Чипев.
- Войникова 2008: *Войникова, А.* Селища с българско население в югозападния Буджак. Ономастика. Топонимия, Групонимия. Приложна ономастика, Т. 16. Велико Търново, Знак 94.
- Гамза 2014: *Гамза, В.* Тернівка. Историко-етнографічний нарис. Миколаїв, Іліон.
- Георгиева 2011: *Георгиева, Св.* Фамилната именна система на българите от село Заря (Камчик) в светлината на езиковата археология. – В: *Словянският збірник. Збірник наукових праць*, Вип. 14–16. Одеса, ОРІДУ НАДУ, с. 85–93.
- Грек 2006: *Грек, Ив.* Гюлмян-Дюльмен-Яровое: Очерки истории болгарского села в Бессарабии. Кишинев, S.S.B.
- Грек 2010: *Грек, Ив.* Антропонимия „задунайских переселенцев“ (последняя треть XVIII – начало XIX вв.). – *Stratum plus*, № 6, с. 289–340.
- Гуцу, Думиника 2012: *Гуцу М., И. Думиника.* Списки задунайских переселенцев колоний Комрат и Тараклия 1818 г. как источник демографических процессов в Буджаке. – *Buletin Ştiinţific al Tinerilor Cercetători. I* (IV). Chişinău, с. 301–309.
- Державин 1914: *Державин, Н. С.* Болгарские колонии в России (Бессарабская, Херсонская и Таврическая губернии). – В: *Сборник за народни умотворения и народопис*. Т. 29. София, Държавна печатница.
- Займов 1988: *Займов, Й.* Български именник. София, БАН.
- Илчев 2012: *Илчев, Ст.* Речник на личните и фамилните имена у българите. София, Изток–Запад.

- Кара 1999: *Кара, Н. В.* Из истории антропонимии бессарабских болгар середины XIX в. – В: *История и культура болгар и гагаузов Молдовы и Украины*. Кишинев: SSB, с. 239–246.
- Ковачев 1987: *Ковачев, Н.* Честотно-тълковен речник на личните имена у българите. София, Петър Берон.
- Коджов 1887: *Коджов, Т.* Тълкувач на собствените имена. Фототип. изд. София, Булфилм.
- Колесник 1984: *Колесник, В. А.* Антропонимия болгарских сел Одесской области Украинской ССР. – *Съпоставително езикознание*, № 5, с. 37–40.
- Колесник 2001: *Колесник, В. А.* Евгеновка (Арса). Ономастика. Говор. Словарь. Одесса, Гермес.
- Колот 2017: *Колот, О.* Антропоними на селището Терновка (Николаев, Украйна) в диахронен аспект. *Е-писание „Продължаващо образование“*.
- Кондов 2005: *Кондов, В.* Кортенските колонии в Бесарабия в светлината на езиковата археология. Ономастика. Език. Приложна ономастика. Т. 13. Велико Търново, Знак 94.
- Куртев 2006: *Куртев, Н.* Селища с българско население в Северозападния Буджак. Ономастика. Етнонимия. Групонимия. Т. 15. Велико Търново, Знак 94.
- Митринов 2019: *Митринов, Г.* Антропонимични данни за населението на с. Доган Хисар (грц. Есими), Дедеагачко от 1906 – 1907 г. – *Електронно списание „Онгъл“*, 16, с. 39–82.
- Парзулова 2007: *Парзулова, М.* Русификация на българската антропонимна система в Украйна. – В: *Научни приноси в памет на проф. К. Попов*. Велико Търново, с. 282–289.
- Парзулова 2012: *Парзулова, М.* За някои имена на българи, носещи белези на чужди антропонимни системи (по документи от архиви в Русия и Румъния през XVIII–XIX век. – *Годишник на Шуменския университет „Епископ Констатин Преславски“*. Факултет по хуманитарни науки, Том XXIII, с. 301–310.
- Парзулова 2015: *Парзулова, М.* Етюди за именната система на българите. Велико Търново, Знак 94.
- Радолова 2005: *Радолова, Св.* Произход и развитие на личноименната система в село Каменка (Одеска област). – *Одеска българистика*, кн. 3–4, с. 150–153.
- Скальковский 1848: *Скальковский, А. А.* Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае. Одесса, Нейман и Ко.
- Суперанская и др. 1986: *Суперанская, А. В.* и др. Теория и методика ономастических исследований. Москва, Стереотип.
- Чолева-Димитрова, Янев 2015: *Чолева-Димитрова, А., Б. Янев.* Съвременната българска антропонимна система (Мода на личните имена). Част I. София, Хоризонти.

Чолева-Димитрова, Влахова-Ангелова, Данчева 2021: *Чолева-Димитрова, А., М. Влахова-Ангелова, Н. Данчева*. *Мода на личните имена в българските градове*. София, Издателство на БАН.

REFERENCES

- Balkanski 1991: *Balkanski, T.* Iz balgarskata antroponimiya v SSSR. – *Balgarski ezik*, kn. 4, s. 346–350.
- Choleva-Dimitrova, Yanev 2015: *Choleva-Dimitrova, A., B. Yanev*. *Savremenata balgarska antroponimna sistema (Moda na lichnite imena)*. Chast 1. Sofia, Horizonti.
- Choleva-Dimitrova, Vlahova-Angelova, Dancheva 2021: *Choleva-Dimitrova, A., M. Vlahova-Angelova, N. Dancheva*. *Moda na lichnite imena v balgarskite gradove*. Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Derzhavin 1914: *Derzhavin, N. S.* Bolgarskie kolonii v Rossii (Bessarabskaja, Khersonskaja i Tavricheskaja gubernii). – In: *Sbornik za narodni umotvoreniya i narodopis*. T. 29. Sofia, Darzhavna pechatnitsa.
- Gamza 2014: *Gamza, V.* Ternivka. Istoriko-etnografichnii naris. Mikolaïv, Ilion.
- Georgieva 2011: *Georgieva, Sv.* Familnata imenna sistema na balgarite ot selo Zarya (Kamchik) v svetlinata na ezikovata arheologiya. – In: *Slovyanskiy zbirnik. Zbirnik naukovih pratsy*, Vip. 14–16. Odesa, ORIDU NADU, s. 85–93.
- Grek 2006: *Grek, Iv.* Giulmian-Diul'men-Jarovoe: Ocherki istorii bolgarskogo sela v Bessarabii. Kishinev, S.S.B.
- Grek 2010: *Grek, Iv.* Antroponimija „zadunajskikh pereselentsev“ (poslednija tret' XVIII – nachalo XIX vv.). – *Stratum plus*, N 6, s. 289–340.
- Gutsu, Duminika 2012: *Gutsu M., I. Duminika*. Spiski zadunajskikh pereselentsev kolonij Komrat i Taraklija 1818 g. kak istochnik demograficheskikh protsessov v Budzhake. – *Buletin Ştiinţific al Tinerilor Cercetători*. I (IV). Chişinău, s. 301–309.
- Ilchev 2012: *Ilchev, St.* Rechnik na lichnite i familnite imena u balgarite. Sofia, Iztok-Zapad.
- Kara 1999: *Kara, N. V.* Iz istorii antroponimii bessarabskikh bolgar serediny XIX v. – In: *Istorija i kul'tura bolgar i gagauzov Moldovy i Ukrainy*. Kishinev, SSB, s. 239–246.
- Kolesnik 1984: *Kolesnik, V. A.* Antroponimija bolgarskikh sel Odesskoy oblasti Ukrainskoj SSR. – *Sapostavitelno ezikoznanie*, N 5, s. 37–40.
- Kolesnik 2001: *Kolesnik, V. A.* Evgenovka (Arsa). Onomastika. Govor. Slovar'. Odessa, Germes
- Kolot 2017: *Kolot, O.* Antroponimi na selishteto Ternovka (Nikolaev, Ukraina) v diahronen aspekt. *E-spisanie „Prodalzhavoshto obrazovanie“*. <<https://diuu.bg/emag/9174/>>.

- Kondov 2005: *Kondov, V.* Kortenskite kolonii v Besarabiya v svetlinata na ezikovata arheologiya. Onomastika. Ezik. Prilozhna onomastika. T. 13. Veliko Tarnovo, Znak 94.
- Kurtev 2006: *Kurtev, N.* Selishta s balgarsko naselenie v Severozapadniya Budzhak. Onomastika. Etnonimia. Gruponimia. T. 15. Veliko Tarnovo, Znak 94.
- Kovachev 1987: *Kovachev, N.* Chestotno-talkoven rechnik na lichnite imena u balgarite. Sofia, Petar Beron.
- Mitrinov 2019: *Mitrinov, G.* Antroponimichni danni za naselenieto na s. Dogan Hisar (grts. Esimi), Dedeagachko ot 1906 – 1907 g. – *Elektronno spisanie „Ongal“*, 16, s. 39–82.
- Radolova 2005: *Radolova, Sv.* Proizhod i razvitie na lichnoimennata sistema v selo Kamenka (Odeska oblast). – *Odesskaya bolgaristika*, kn. 3–4, s. 150–153.
- Skal'kovskij 1848: *Skal'kovskij, A. A.* Bolgarskie kolonii v Bessarabii i Novorossiyskom krae. Odessa, Neiman i Ko.
- Superanskaja i dr. 1986: *Superanskaja, A. V.* Teorija i metodika onomasticheskikh issledovanij. Moskva, Stereotip.
- Voynikova 2008: *Voynikova, A.* Selishta s balgarsko naselenie v yugozapadniya Budzhak. Onomastika. Toponimiya, Gruponimiya. Veliko Tarnovo, Znak 94.
- Weigand 1926: *Weigand, G.* Balgarskite sobstveni imena. Proizhod i znacheniya. Sofia, T. F. Chipev.
- Zaimov 1988: *Zaimov, Y.* Balgarski imennik. Sofia, BAN.

✉ Гл. ас. д-р Татяна Брага

Секция за история на българския език

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

при Българската академия на науките

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Assist. Prof. Tatyana Braga, PhD

Department of History of Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria